

Η Πληροφοριακή παιδεία όχημα για την ουσιαστική διασύνδεση των βιβλιοθηκών με την εκπαιδευτική διαδικασία

Χριστίνα Κανάκη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Βιβλιοθήκη & Υπηρεσία Πληροφόρησης, kanaki.ch@gmail.com

Περίληψη

Η παρούσα εισήγηση περιλαμβάνει σκέψεις και εκτιμήσεις που αφορούν σε πτυχές του θέματος της πληροφοριακής παιδείας, ενταγμένες σε τέσσερις ενότητες. Στην πρώτη ενότητα σχολιάζονται τα προβλήματα τυποποίησης των αποδόσεων της σχετικής ορολογίας στην ελληνική γλώσσα και του ορισμού της πληροφοριακής παιδείας, σύμφωνα με την απεικόνισή τους στη σχετική βιβλιογραφία. Στη δεύτερη ενότητα κατατίθεται μια κριτική επισκόπηση του αναπτυσσόμενου διαλόγου για την πληροφοριακή παιδεία στο ελληνικό ακαδημαϊκό περιβάλλον. Στην τρίτη ενότητα αξιοποιούνται εμπειρικά δεδομένα από τη βιβλιοθήκη του Παντείου Πανεπιστημίου ως στοιχεία προβληματισμού σε δύο επιμέρους τομείς: τη σχέση των φοιτητών με τη βιβλιοθήκη και τη σχέση των μαθημάτων με τη βιβλιοθήκη. Στην τέταρτη και τελευταία ενότητα προβάλλεται ο κινηματικός χαρακτήρας της πληροφοριακής παιδείας και η διεκδίκησή της ως αίτημα που στοχεύει να συμβάλλει στην αναμόρφωση της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Υπό αυτήν την προσέγγιση, κατατίθενται προτάσεις για την προώθησή της.

Λέξεις κλειδιά : Πληροφοριακή παιδεία, Ανώτατη εκπαίδευση, Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, Ελλάδα

Information literacy as a vehicle for substantially interrelate academic libraries to educational process

Christina Kanaki

Panteion University of Social and Political Sciences. Library & Information Services, kanaki.ch@gmail.com

Abstract

This paper presents the author's thoughts and assessments on information literacy matters placed among four sections. The first section includes comments on various Greek terminology developed, in order to describe the meaning of information literacy, as well as comments on problems raised upon the definition of information literacy as depicted in relevant bibliography. The second section presents a critical appraisal of the dialogue on information literacy developed in the Greek academic environment. The third section

includes an evaluation of the student-library relation and course-library relation, which is based upon the empirical data derived from the Panteion University Library. The last section describes the information literacy as a movement intended to contribute to reforming higher education in Greece. A few different ideas are submitted as proposals for promoting the information literacy movement.

Keywords: Information literacy, Higher education, Academic libraries, Educational reform, Greece

Με την εισήγησή μου αυτή, θα ήθελα να μοιραστώ μαζί σας τις προσωπικές μου σκέψεις και εκτιμήσεις οι οποίες σχετίζονται με πτυχές του θέματος της πληροφοριακής παιδείας. Η προσέγγιση παρουσιάζεται σε ενότητες ως εξής:

- Ζητήματα ορολογίας που σχετίζονται με το θέμα της πληροφοριακής παιδείας
- Ο διάλογος για την πληροφοριακή παιδεία στο ελληνικό ακαδημαϊκό περιβάλλον
- Τα εμπειρικά δεδομένα από την εφαρμογή προγράμματος πληροφοριακής παιδείας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο ως στοιχεία προβληματισμού
- Η πληροφοριακή παιδεία ως αίτημα κινηματικού χαρακτήρα για την αναβάθμιση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

Ζητήματα ορολογίας που σχετίζονται με το θέμα της πληροφοριακής παιδείας

Αν επικοινωνούσαμε στην αγγλική γλώσσα όλοι θα συμφωνούσαμε ότι το αντικείμενο που πραγματευόμαστε περιγράφεται με την φράση: **information literacy**. Μιλώντας ελληνικά επιλέγουμε τη φράση πληροφοριακή παιδεία, όπως εμφανίζεται και στο θέμα του παρόντος συμποσίου. Εν τούτοις κι άλλες φράσεις διεκδικούν την ελληνική απόδοση του όρου, όπως **πληροφοριακός γραμματισμός** και **πληροφοριακός αλφαριθμητισμός**.

Μια στοιχειώδης έρευνα στα τυποποιημένα λεξιλόγια και εργαλεία αναζήτησης παρουσιάζει την ακόλουθη εικόνα. Στις καθιερωμένες επικεφαλίδες της Εθνικής Βιβλιοθήκης δεν περιλαμβάνεται κάποιος σχετικός όρος, ενώ στον κατάλογο των καθιερωμένων αποδόσεων του Αλεξάνδρειου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Θεσσαλονίκης έχει καθιερωθεί ο όρος πληροφοριακός γραμματισμός. Στο Google, η αναζήτηση για τον όρο πληροφοριακή παιδεία απέφερε 2950 αποτελέσματα, ενώ για τον όρο πληροφοριακός γραμματισμός απέφερε 34 αποτελέσματα. Τέλος, στο Συλλογικό Κατάλογο των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών η αναζήτηση για τον όρο πληροφοριακή παιδεία (σε όλα τα ευρετήρια, οπουδήποτε) ανέκτησε 2 εγγραφές και για τον όρο πληροφοριακός γραμματισμός 4 εγγραφές. Στον ίδιο κατάλογο η αναζήτηση του όρου information literacy ανέκτησε 14 εγγραφές. Σας βεβαιώνω ότι υπάρχουν και άλλα έργα στις συλλογές βιβλιοθηκών που πραγματεύονται κατά κύριο λόγο το ίδιο θέμα, για τη θεματική καταλογογράφηση των οποίων έχουν χρησιμοποιηθεί άλλοι όροι, όπως **πληροφορητικός γραμματισμός**.

Θα μου πείτε πως η έλλειψη τυποποίησης των θεματικών όρων στους ελληνικούς καταλόγους είναι λίγο πολύ γνωστή, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να μας απασχολεί όσο δεν έχει ξεπεραστεί και δεν έχει πάψει να έχει σημασία. Εκτιμώ ότι πρέπει να ταχθούμε υπέρ της καθιέρωσης του όρου πληροφοριακή παιδεία με αμιγώς βιβλιοθηκονομικό κριτήριο. Το τεκμήριο του ευρύτερα γνωστού, με την έννοια ότι η χρήση του υπερισχύει στα συναφή δημοσιευμένα κείμενα.

Εδώ ξεκινά κατά τη γνώμη μου και ο ουσιαστικός προβληματισμός για το νόημα πλέον, τη σημασία του όρου. Διατηρώ πολλές επιφυλάξεις για την αντίληψη του μέσου Έλληνα ως προς τη σημασία του όρου. Κατά την εκτίμηση μου κανένας όρος δεν τυγχάνει - τουλάχιστον ακόμη - ευρείας απήχησης ως προς την αντιληπτική του πρόσληψη από το μέσο άτομο. Ίσως περισσότερο από όλες τις εναλλακτικές, θα κάλυπτε αυτήν την ανάγκη η χρήση του όρου **πληροφοριακός αναλφαβητισμός**. Η άρνηση της έννοιας, εφόσον θυμίζει περισσότερο την πραγματικότητα, γίνεται περισσότερο κατανοητή από την κατάφαση της. Χαρακτηριστικά αναφέρω ότι στο έγκριτο λεξικό του Μανόλη Τριανταφυλλίδη στο λήμμα αλφαβητισμός δίδεται η ερμηνεία: *η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού* (Τριανταφυλλίδης, 1998). Στα λεξικά του Μπαμπινιώτη (Μπαμπινιώτης, 1998) και των Τεγόπουλου-Φυτράκη (Μείζον ελληνικό λεξικό, 1997) δεν περιλαμβάνεται ούτε ο όρος αλφαβητισμός, ούτε ο όρος γραμματισμός. Το παιχνίδι με τις έννοιες και τις λέξεις μοιάζει ανεξάντλητο. Σύμφωνα με τον Χαραλαμπίδου,

ο όρος γραμματισμός (λιγότερο συχνός είναι ο όρος εγγραμματοσύνη) χρησιμοποιείται εδώ και μερικά χρόνια στην ελληνική βιβλιογραφία αντί του παλαιότερου αλφαβητισμός, έχει όμως ευρύτερο περιεχόμενο. Δεν δηλώνει απλώς την ικανότητα για ανάγνωση και γραφή, αλλά και την ικανότητα κατανόησης, παραγωγής και κριτικής αντιμετώπισης διαφόρων μορφών προφορικών και γραπτών κειμένων, ανάλογα με τις εκάστοτε επικοινωνιακές περιστάσεις (Χαραλαμπίδου, 2006, σ. 7).

Προσωπικά από όλες τις λέξεις που αφορούν στην έννοια που μας απασχολεί διακρίνω το επίθετο εγγράμματος. Επίθετο με σαφή εννοιολογική απήχηση. Κατ' αναλογία εκτιμώ ότι ο **πληροφοριακά εγγράμματος** συγκροτεί μια έννοια με ένα αρκετά εύληπτο περιεχόμενο. Καθιερώνοντας εν τέλει τον όρο **παιδεία** αποφεύγουμε εντέχνως όλους τους παραπάνω σκοπέλους και συστεγάζουμε κάτω από ένα όρο ομπρέλα και την ενέργεια (καλλιέργω, μαθαίνω «πληροφοριακά» γράμματα) και το αποτέλεσμα (αποκτώ πληροφοριακές δεξιότητες, εκπαιδεύομαι στη χρήση τους).

Για να δώσω ένα τέλος στο παιχνίδι με τις λέξεις, θεωρώ ότι προέχει να ασχοληθούμε με το περιεχόμενο της έννοιας. Από ότι αναδεικνύεται από τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας η συζήτηση για τον ορισμό της είναι ανεξάντλητη. Σύμφωνα με τον Denis Ralph,

η πληροφοριακή παιδεία, όπως και η δια-βίου μάθηση είναι από εκείνες τις έννοιες που μπορεί να περάσει κανείς μια ζωή προσπαθώντας να τις ορίσει (Ralph, 2004, σ. 6).

Οπωσδήποτε, ο ορισμός της American Library Association¹ φέρει τη σφραγίδα της προτεραιότητας. Αποτέλεσε σταθμό στην εξέλιξη της πληροφοριακής παιδείας καταρχήν στις ΗΠΑ και στη συνέχεια διεθνώς. Έγινε ορόσημο για ένα ραγδαία αυξανόμενο αριθμό δημοσιευμάτων, κυρίως τη δεκαετία του 1990. Στάθηκε αφετηρία για την εκπόνηση ποικίλων ερευνών στο πλαίσιο του ορίζοντα που διαγράφηκε από την ευρεία αποδοχή του. Στον αντίποδα, συγγραφείς όπως η Bruce (1997), οι Webber & Johnston (2000), ο Marcum (2002) κι ο Owusu-Ansah (2005), πρόβαλλαν ισχυρό αντίλογο στην επίδραση του ορισμού αυτού στη μονομερή ανάπτυξη στάσεων και αντιλήψεων για την κατανόηση του ζητήματος, αλλά και στην καθιέρωση *ακατάλληλων παιδαγωγικών στρατηγικών που*

¹ Η πληροφοριακή παιδεία συντελεί στην κατανόηση της αναγκαιότητας της πληροφορίας και παρέχει την ικανότητα εύρεσης, αξιολόγησης και χρήσης της καλύτερης και πλέον έγκυρης πληροφορίας με τρόπο αποτελεσματικό (ALA, 1989).

αναπτύχθηκαν στη βάση του (Webber, Johnston, 2000, σ. 392). Αποδεικνύεται σοφότερο κατά την Bruce, να εμβαθύνουμε στην περιγραφή της, παρά στον ορισμό της (Bruce, 1997, σ. 20). Συμπληρώνω, η περιγραφή αυτή οφείλει πρωτίστως να τοποθετείται στις συνθήκες του ευρύτερου κοινωνικού, πολιτιστικού και οικονομικού πλαισίου, όπου και αναφέρεται.

Δεν θεωρώ σκόπιμο επί του παρόντος να επεκταθώ περισσότερο στο ζήτημα του ορισμού, παρά μόνον καταθέτοντας μια επισήμανση που αφορά στα ελληνικά πράγματα. Με αφετηρία τον παραπάνω προβληματισμό η μελέτη των σχετικών ελληνικών δημοσιευμάτων αφήνει διάχυτη την εντύπωση μιας άκριτης παραδοχής και υιοθέτησης της έννοιας της πληροφοριακής παιδείας καταρχήν σε επίπεδο ορισμού. Η παρατήρηση αυτή ευθυγραμμίζεται με μια εκ των έσω κριτική και προτροπή για αποφυγή αντιγραφής προτύπων προερχόμενων από άλλα περιβάλλοντα, που έθιξε από το 1998 η Μερσίνη Κακούρη στο 6^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (Μορελέλη-Κακούρη, 1998).

Ο διάλογος για την πληροφοριακή παιδεία στο ελληνικό ακαδημαϊκό περιβάλλον

Την τελευταία πενταετία παρατηρούμε να συντελείται στη χώρα μας, μια έκρηξη του φαινομένου πληροφοριακή παιδεία. Με παρελθόν τουλάχιστον δεκαετούς πορείας ανάπτυξης, καταγράφουμε μια πλούσια πνευματική παραγωγή. Αρκετά κείμενα, ανακοινώσεις σε συνέδρια, έρευνες σε τοπικό ή/και πανελλαδικό επίπεδο έχουν συγγραφεί από συναδέλφους και έχουν δει το φως της δημοσιότητας στο ελληνικό περιβάλλον, αλλά και σε έγκριτα διεθνή επιστημονικά περιοδικά. Παράλληλα, πολλά και διαφορετικά προγράμματα πληροφοριακής παιδείας έχουν αναπτυχθεί στις βιβλιοθήκες των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, αλλά και σε βιβλιοθήκες οργανισμών και ιδρυμάτων. Η δραστηριότητα αυτή απορρέει κατά κύριο λόγο από την αλματώδη αύξηση των διαθέσιμων πληροφοριακών πηγών και την συνεχή εξέλιξη και εφαρμογή νέων τεχνολογικών εργαλείων για τη διαχείρισή τους. Η επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας παρουσιάζει την ίδια εικόνα στην ιστορική εξέλιξη της πληροφοριακής παιδείας με μια χρονική υστέρηση τουλάχιστον μιας δεκαπενταετίας στην καθ' ημάς εκδήλωσή της.

Εκείνο που θα ήθελα να επισημάνω αφορά στη συνεχιζόμενη έλλειψη ουσιαστικού διαλόγου με τους βασικούς συμμετέχοντες στη ανάπτυξη της πληροφοριακής παιδείας, τους διδάσκοντες και τη διοίκηση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Το έλλειμμα δεν καταγράφεται μόνον στο ελληνικό περιβάλλον. Στα αποτελέσματα έρευνας σε διδάσκοντες των Τμημάτων Κοινωνιολογίας των Ιρλανδικών Πανεπιστημίων καταγράφεται ότι:

Συνεργασία μεταξύ των δυο ομάδων (διδάσκοντες, βιβλιοθηκονόμοι) όσον αφορά τη διδασκαλία δεν υπάρχει με τον τρόπο που υποστηρίζεται στη βιβλιογραφία..., κανένας από τους συμμετέχοντες (διδάσκοντες) στην έρευνα δεν συνομιλεί με τους βιβλιοθηκονόμους για ζητήματα που σχετίζονται με το πρόγραμμα σπουδών, όπως το σχεδιασμό των μαθημάτων ή τις στρατηγικές διδασκαλίας..., θεωρούν τη βιβλιοθήκη ως το χώρο όπου γίνονται συγκεκριμένες λειτουργίες και δεν συνδέουν φανερά τις υπηρεσίες της βιβλιοθήκης με τα άτομα που τις προσφέρουν. (McGuinness, 2003, σ. 249).

Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν συναντούμε περιπτώσεις ουσιαστικών και αποδοτικών συνεργασιών στα ακαδημαϊκά ιδρύματα. Αντιθέτως, αναφορές συναδέλφων δηλώνουν το αντίθετο και το ίδιο πιστοποιώ κι εγώ από την εμπειρία στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Εμφανίζεται πάντως σαν η ενασχόληση με την πληροφοριακή παιδεία, η ανάπτυξη σχετικού προβληματισμού και η προσπάθεια προώθησής της να αναμοχλεύεται μόνον εντός των βιβλιοθηκονομικών τειχών. Είναι φυσικό να συμβαίνει, στο βαθμό που φαίνεται ότι στις βιβλιοθήκες αναλογεί η ανάληψη ηγετικής δράσης για την προώθησή της. Η θέση αυτή όμως προβάλλει μιαν οπτική αυστηρά ειδική και αυτοαναφορική. Σύμφωνα με την Susan Boyce,

υπάρχει κίνδυνος να δώσουμε την εικόνα, σε όσους βρίσκονται εκτός του επαγγέλματος μας, των υπερασπιστών ενός ειδικευμένου επαγγέλματος που διεκδικεί να διατηρήσει την αποκλειστική του οριοθέτηση στην βιομηχανία των πληροφοριών (Boyce, 2004, σ. 5).

Η αγωνία αυτή έχει πολλές φορές επηρεάσει και τη δική μου σκέψη στο βαθμό που διαφαίνεται πως ο ίδιος κατ' ουσίαν προβληματισμός καταγράφεται σε κείμενα πανεπιστημιακών δασκάλων που εκφράζουν ποικιλοτρόπως την ανάγκη επαναπροσδιορισμού της έννοιας του γραμματισμού στο νέο ψηφιακό περιβάλλον, αλλά και της επιστημονικής εργασίας στο πλαίσιο του νέου μοντέλου επικοινωνίας που αναπτύσσεται με ταχύτατους ρυθμούς. Εκφράζω την άποψη ότι διδάσκοντες και βιβλιοθηκονόμοι ακολουθούμε δρόμους παράλληλους προς τον ίδιο στόχο, μιλούμε με άλλους όρους για το ίδιο θέμα, εκκινούμε από διαφορετική αφετηρία και έτσι είναι ιδιαίτερα δύσκολο να αναπτύξουμε ένα εποικοδομητικό διάλογο που μπορεί να διευκολύνει τη διαμόρφωση μιας συγκλίνουσας πορείας.

Τα εμπειρικά δεδομένα από το Πάντειο Πανεπιστήμιο ως στοιχεία προβληματισμού για την παροχή προγραμμάτων πληροφοριακής παιδείας

Θα χρησιμοποιήσω ορισμένα από τα εμπειρικά δεδομένα από την εφαρμογή προγράμματος πληροφοριακής παιδείας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, προκειμένου να αναπτύξω τον προβληματισμό μου σε δυο επιμέρους τομείς:

- Σχέση φοιτητών με τη βιβλιοθήκη
- Σχέση μαθημάτων με τη βιβλιοθήκη

Σχέση φοιτητών με τη βιβλιοθήκη

Προφανώς δεν προτίθεμαι να παρουσιάσω μια συνολική αποτίμηση της σχέσης αυτής για το σύνολο των φοιτητών και σε βάθος χρόνου, αλλά μια ενδεικτική αποτίμηση της σε ορισμένο πλαίσιο και με βάση τα στατιστικά στοιχεία που διατηρεί το Τμήμα Πληροφόρησης και Εκπαίδευσης της Βιβλιοθήκης.

Κατά την έναρξη του ακαδημαϊκού έτους 2007-2008 έγινε μια συντονισμένη προσπάθεια για την όσο το δυνατόν μαζικότερη συμμετοχή των πρωτοετών φοιτητών στο εισαγωγικό σεμινάριο χρήσης της βιβλιοθήκης. Από το σύνολο των 1900 περίπου² νεοεισαχθέντων φοιτητών παρακολούθησαν το σεμινάριο 358 (ποσοστό 19%). Διευκρινίζω πως δεν είναι υποχρεωτική η παρακολούθηση του σεμιναρίου για τους φοιτητές όλων των τμημάτων, πλην των φοιτητών δυο τμημάτων που έχουν εντάξει το εκπαιδευτικό σεμινάριο της βιβλιοθήκης στο πλαίσιο ορισμένου μαθήματος. Η συμμετοχή των φοιτητών και στις περιπτώσεις αυτές δεν είναι υποχρεωτική, αλλά κατ' ουσίαν διευκολύνεται με την

² παρατηρούνται ορισμένες ασάφειες στα δεδομένα που αφορούν στις μετεγγραφές φοιτητών

προτροπή διδασκόντων. Επίσης, η παρακολούθηση του σεμιναρίου δεν αποτελεί - σύμφωνα με τον κανονισμό λειτουργίας της βιβλιοθήκης - προϋπόθεση για την εγγραφή των φοιτητών ως μελών της βιβλιοθήκης.

Ένα χρόνο μετά (Οκτώβριος 2008) ο έλεγχος των στατιστικών στοιχείων έδειξε ότι από τους 358 φοιτητές που παρακολούθησαν το σεμινάριο, 85 φοιτητές εξακολουθούν να μην έχουν εγγραφεί μέλη της βιβλιοθήκης. Για τα υπόλοιπα 273 ενεργά νέα μέλη η κίνηση δανεισμών βιβλίων και λοιπού δανειζόμενου υλικού ανέρχεται κατά μέσο όρο στα 3 (2,8) τεκμήρια ανά φοιτητή. Σε δειγματοληπτικό έλεγχο που πραγματοποιήθηκε στους φοιτητές μη μέλη η απάντηση ήταν σαφής και απολύτως ενδεικτική. *«Δεν μου χρειάστηκε να δανειστώ βιβλία»*.

Η πολύ απλοϊκή αυτή αποτίμηση, κοινός τόπος για τη μέση ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη, κινδυνεύει να μας οδηγήσει σε επίσης απλοϊκά συμπεράσματα. Συνήθως τα αριθμητικά δεδομένα με την απολυτότητα του χαρακτήρα τους διαμορφώνουν απόλυτες εκτιμήσεις. Το γεγονός ότι δεν δανείστηκαν βιβλία δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι δεν τα χρειάστηκαν, ή ότι δεν κάλυψαν την όποια πληροφοριακή ανάγκη προέκυψε με άλλους τρόπους. Επίσης, άγνωστο παραμένει αν είναι πράγματι σημαντική για την πορεία της ανάπτυξης τους η χρήση της βιβλιοθήκης και μάλιστα αποτιμώντας αυτή τη σχέση σύμφωνα με τον όγκο του δανειζόμενου υλικού κατά το πρώτο έτος σπουδών. Τέλος, δεν γνωρίζουμε τι είδους επιρροή δέχτηκαν από τα εκπαιδευτικά προγράμματα της βιβλιοθήκης κι αν είναι δυνατόν οι όποιες επιδράσεις να μπορούν άμεσα να καταγραφούν.

Η πρόχειρη ερμηνεία που συνήθως διαδίδεται από στόμα σε στόμα στο μικρόκοσμο των βιβλιοθηκών και ανεξάρτητα από το πόσο διαφέρει από την πραγματικότητα, καταλογίζει ευθύνες στο νοσηρό εκπαιδευτικό σύστημα και την εξάρτηση από τη διδακτέα ύλη, στην αδιαφορία των διδασκόντων, στις αδυναμίες των ίδιων των βιβλιοθηκών. Υπό καλές προϋποθέσεις εφαρμόζονται πειραματικά μέθοδοι που επιχειρούν να βελτιώσουν ορισμένες από τις αρνητικές παραμέτρους που παρατηρούνται. Καλύτερες μέθοδοι προσέγγισης των φοιτητών, αποδοτικότερες συνεργασίες με διδάσκοντες, αναθεωρήσεις του περιεχομένου των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και όποια άλλα μέτρα κρίνονται πρόσφορα κατά περίπτωση.

Ορισμένα ενδιαφέροντα στοιχεία που συνδέονται λιγότερο ή περισσότερο άμεσα με τη μελέτη της πληροφοριακής παιδείας μπορούμε έμμεσα να αντλήσουμε από τα συμπεράσματα ερευνών που επιχειρήσαν να αποτυπώσουν την αναγνωστική συμπεριφορά των φοιτητών (Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, 2004) και Ιόνιο Πανεπιστήμιο³, τις επαγγελματικές τους προσδοκίες⁴, τις στάσεις και αντιλήψεις τους σε διάφορα κοινωνικά ζητήματα (Πανεπιστήμιο Αιγαίου⁵).

Ωστόσο, εκείνο που εν τέλει ισχυρίζομαι είναι ότι δεν έχουμε στη διάθεσή μας μελέτες που να αντιμετωπίζουν συνολικά την εκδήλωση στάσεων, αντιλήψεων και συμπεριφορών των διδασκόντων και των εκπαιδευόμενων στο πλαίσιο των ελληνικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που να αφορούν στο ζήτημα της καλλιέργειας πληροφοριακών δεξιοτήτων. Δεν ξέρουμε ούτε το πόσο, ούτε το πώς, ούτε και το γιατί αυτής της σχέσης καταμετρημένο και ερμηνευμένο με όρους επιστημονικούς. Για το λόγο αυτό ο κίνδυνος αποτυχημένης

³ Έρευνα των Μπάνου, Κωσταγιόλα και Ολένογλου (2008) για την αναγνωστική συμπεριφορά φοιτητών του Ιονίου Πανεπιστημίου

⁴ Αναφορά σε έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου που επεχείρησε να σκιαγραφήσει το προφίλ του σημερινού 24 χρόνου σε αποφοίτους Ενιαίων Λυκείων και Τεχνικών Επαγγελματικών Εκπαιδευτηρίων (Λακασάς, 2008)

⁵ Έρευνα του Παπάνη Ε.(2008) (Παν. Αιγαίου) σε πανελλήνιο δείγμα νέων που διεξήχθη από το Σεπτέμβριο του 2004 έως τον Οκτώβριο του 2007

μεταφοράς των δεδομένων από άλλα περιβάλλοντα μεγιστοποιείται όχι μόνο σε επίπεδο υιοθέτησης προτύπων, αλλά ακόμη και αρχών καλής πρακτικής.

Σχέση μαθημάτων με τη βιβλιοθήκη

Αποφεύγοντας σκόπιμα την παρουσίαση μιας θεωρητικής τοποθέτησης στο θέμα αυτό, επέλεξα να σας διηγηθώ σύντομα μια μικρή ιστορία που κατά τη γνώμη μου αναπαριστά με πολύ εύληπτο και γλαφυρό τρόπο το ανάγλυφο της σχέσης στοιχειώδους εκπαίδευσης και εκπαιδευτικού συστήματος, ανεξαρτήτως βαθμίδας.

Σε ένα από τα Τμήματα του Παντείου Πανεπιστημίου, μετά από πρόταση διδασκόντων για τους οποίους το ζήτημα της μεθόδου για την έρευνα και συγγραφή επιστημονικών κειμένων αποτελεί καθοριστικής σημασίας στόχο για την εκπαίδευση των φοιτητών τους, αποφασίστηκε η ένταξη ενός μαθήματος προαιρετικής παρακολούθησης στο πρόγραμμα σπουδών. Τίτλος του μαθήματος: «Γραφή και ανάγνωση». Κομμάτι του σχεδιασμού του μαθήματος αποτέλεσε η λειτουργική σχέση με τη βιβλιοθήκη, της οποίας η είσοδος στην καλά σχεδιασμένη παράσταση είχε προβλεφθεί να συμβαίνει σε κατάλληλο χρόνο και με τα ανατιθέμενα αντικείμενα προβληματισμού ανά χείρας των πρωταγωνιστών φοιτητών. Η εμπειρία από αυτή τη θαρρετή πράξη ήταν πραγματικά δελεαστική για όλους τους συμμετέχοντες. Δυστυχώς, όπως όλες οι πραγματικά ωραίες παραστάσεις έριξε σύντομα αυλαία για τους εξής λόγους. Η απόδοση των φοιτητών δεν βαθμολογείτο - προκρίνονταν όλοι όσοι συμμετείχαν - με το σκεπτικό ότι δεν έχει νόημα να αξιολογήσεις τη στοιχειώδη μόρφωση. Σύμφωνα με τα λόγια ενός από τους διδάσκοντες: *«είναι σαν να βαθμολογείς τον μαθητή που αποφοίτησε από την πρώτη δημοτικού για το αν έμαθε γραφή και ανάγνωση»*.

Η μη βαθμολόγηση είχε ως αποτέλεσμα την επόμενη χρονιά να το επιλέγουν όλοι οι φοιτητές με κριτήριο την άγρα αβασάνιστων διδακτικών μονάδων και φυσικά η παράσταση δεν μπορούσε να εκτελεστεί το ίδιο ωραία με ένα τεράστιο αριθμό συμμετεχόντων. Αυτή είναι μια από τις εικόνες καθημερινής τρέλας στο ελληνικό πανεπιστήμιο και φοβάμαι ότι εθελουφλούμε όταν διατεινόμαστε ότι δεν ενδιαφέρεται κανείς για τον ουσιαστικό ρόλο των βιβλιοθηκών και τη σχέση τους με την εκπαιδευτική διαδικασία. Οι εκφυλισμοί που παρατηρούνται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης είναι δύσκολο να διαγνωστούν κι ακόμη δυσκολότερο να θεραπευτούν.

Αυτή η εκτίμηση με κάνει δύσπιστη απέναντι στο αίτημα που παρουσιάζεται έντονα δια στόματος πολλών συναδέλφων εντός και εκτός Ελλάδας, για ένταξη των προγραμμάτων πληροφοριακής παιδείας στα προγράμματα σπουδών. Θεωρώ ότι η πρόταση περί ενσωμάτωσης εδράζεται σε λανθασμένη βάση, εφόσον διεθνώς δεν έχει τεκμηριωθεί ότι είναι η μόνη αποδεκτή και αποτελεσματική μέθοδος. Επίσης, είναι λάθος η μη ενσωμάτωση να χρεώνεται αποκλειστικά στους διδάσκοντες.

Σε μια και μοναδική συζήτηση που επιχειρήσαμε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο στο πλαίσιο των εργασιών της Επιτροπής Βιβλιοθήκης, βρεθήκαμε αντιμέτωποι με μια σειρά αδιεξόδων. Οι προθέσεις όλων ανεξαιρέτως των μελών ήταν καταρχήν θετικές. Όλοι συμφώνησαν στην ανάγκη θεραπείας. Τα συμπτώματα της νόσου ορατά πλέον σε όλους. Αν λοιπόν πρόθυμα τα τμήματα θελήσουν να εντάξουν στο πρόγραμμα σπουδών ένα σχετικό μάθημα, τι μάθημα θα είναι αυτό, υποχρεωτικό ή κατ' επιλογήν; Θα είναι κοινό σε όλα τα τμήματα; Πώς θα παρθεί η απόφαση αυτή; Πώς θα βαθμολογείται; Θα του

αναλογούν διδακτικές μονάδες και πόσες; Τι προσόντα θα έχουν οι υπεύθυνοι για αυτή τη διδασκαλία; Πώς θα κρίνεται η επιλογή τους; Μήπως να εγκαταλείψουμε όλα αυτά και να καθιερώσουμε ένα κατ' επιλογήν σεμιναριακού τύπου εκπαιδευτικό πρόγραμμα, που έναντι κινήτρου να χορηγεί ένα σχετικό πιστοποιητικό παρακολούθησης;

Σταματώ εδώ την παράθεση των αδιεξόδων, διατυπώνοντας δύο ακόμη ερωτήματα για προβληματισμό.

Ερώτημα πρώτο: Τι θα συνέβαινε αν ως εκ θαύματος αντιμετωπίζαμε μια τέτοια υποχρεωτική ενσωμάτωση; Με τα δεδομένα που ισχύουν στα ελληνικά τριτοβάθμια ιδρύματα, υποχρηματοδότηση, υψηλοί αριθμοί διδασκομένων, χαμηλοί αριθμοί διδασκόντων και λοιπού προσωπικού (συμπεριλαμβανομένων των βιβλιοθηκονόμων), ελλιπής υλικοτεχνική υποδομή, αναρωτιέμαι σε τι είδους πληροφοριακή παιδεία θα μπορούσαμε να ελπίζουμε!

Το σενάριο μου θυμίζει το θέατρο του παραλόγου που παρακολουθούμε να διαδραματίζεται στο πεδίο των σχολικών βιβλιοθηκών.

Ερώτημα δεύτερο: Τι μας βεβαιώνει ότι η παροχή ενός σχετικού μαθήματος ενσωματωμένου στο πρόγραμμα σπουδών θα μετέβαλλε από μόνη της το φαινόμενο των πληροφοριακά αγράμματων φοιτητών;

Η πληροφοριακή παιδεία ως αίτημα κινηματικού χαρακτήρα για την αναβάθμιση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

Ολοκληρώνω την εισήγησή μου με ορισμένες σκέψεις που περιγράφουν την πληροφοριακή παιδεία ως αίτημα με στοιχεία κινηματικού χαρακτήρα. Το αίτημα θεωρώ πως διαπερνά τη ραχοκοκαλιά της εκπαίδευσης όλων των βαθμιδών. Για προφανείς λόγους θα επικεντρωθώ μόνο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Η ιστορική συγκυρία είναι ιδιαιτέρως πρόσφορη για την ανάδειξη ενός τέτοιου προβληματισμού. Σε όλα τα ιδρύματα διδάσκουν, εργάζονται και φοιτούν άτομα που οραματίζονται μια καλύτερη εκπαίδευση για όλους. Η συμφωνία σε πρώτο επίπεδο είναι ομόφωνη. Οι διαφωνίες ξεκινούν από τους διαφορετικούς τρόπους που ο καθένας αντιλαμβάνεται την καλύτερη εκπαίδευση. Είμαι πεπεισμένη ότι μεταξύ αυτών βρίσκονται υπερασπιστές της πληροφοριακής παιδείας ως ενός εκ των ζητούμενων που διεκδικούν να συμβάλλουν στην επαναδιαμόρφωση του χάρτη της εκπαιδευτικής πράξης και ανήκουν σε όλες τις παραπάνω κατηγορίες. Είμαι επίσης πεπεισμένη πως το αίτημα για πληροφοριακή παιδεία διατυπώνεται και με άλλους όρους και με άλλες λέξεις. Σε κάθε περίπτωση πάντως εκτιμώ ότι αποτελεί υποσύνολο ενός ευρύτερου κινήματος που διεκδικεί να ανατρέψει πολλά από τα κακώς κείμενα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Βρίσκεται σε παράλληλη αναζήτηση με το κίνημα που διεκδικεί να επαναπροσδιορίσει το ρόλο και τη φύση του πανεπιστημίου σε ένα μεταβαλλόμενο κόσμο. Βρίσκεται σε παράλληλη αναζήτηση με το κίνημα που διεκδικεί να ενεργοποιήσει το ενδιαφέρον των φοιτητών που γρήγορα αποθαρρύνονται και αποστασιοποιούνται από την ενεργή φοίτηση. Βρίσκεται σε παράλληλη αναζήτηση με το κίνημα που διεκδικεί και οραματίζεται την απεξάρτηση από το μοναδικό σύγγραμμα. Βρίσκεται σε παράλληλη αναζήτηση με το κίνημα της ανοικτής, ελεύθερης, απαλλαγμένης από περιορισμούς πρόσβασης μέσω του διαδικτύου σε επιστημονικές δημοσιεύσεις. Εκείνο για το οποίο δεν είμαι καθόλου σίγουρη είναι για τη δυναμική των διάσπαρτων μελών και τον τρόπο που μπορούν να ενώσουν τις διεκδικήσεις τους και να επιχειρήσουν να μεταβάλλουν την παγωμένη εικόνα του εφησυχασμού, της αδράνειας και της παθητικότητας.

Στην κατεύθυνση της προβολής του κινηματικού χαρακτήρα της πληροφοριακής παιδείας, καταθέτω ορισμένες προτάσεις που στοχεύουν στην προώθηση της.

Οι σκέψεις και οι προβληματισμοί μας πειθαρχημένοι με διάθεση αυτοκριτική και κατά το μέγιστο δυνατό απαλλαγμένοι από συντεχνιακή ομοβροντία καλό είναι να διοχετεύονται εκτός του δικού μας κύκλου εργασιών. Κατάλληλες δημοσιεύσεις στον ημερήσιο και επιστημονικό, αλλά όχι εξειδικευμένο περιοδικό τύπο μπορούν να επηρεάσουν την ευρύτερη ακαδημαϊκή και επιστημονική κοινότητα. Έχει ήδη επιχειρηθεί με επιτυχία από συναδέλφους. Αναφέρω ενδεικτικά το παράδειγμα από τις συμβολές συναδέλφων στο περιοδικό: «Ανοικτή εκπαίδευση» (Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, 2006).

Η συστράτευση και ενεργοποίηση των φοιτητών και ιδιαιτέρως των μεταπτυχιακών στην δημοσιοποίηση των απόψεων τους γύρω από την πληροφοριακή παιδεία μπορεί να διευκολύνει τα μέγιστα. Δεν υπάρχει, κατά τη γνώμη μου, καλύτερος διαφημιστής από τον επωφελούμενο από μια υπηρεσία.

Οι διδάσκοντες, κύριοι συνεργάτες στην προώθηση της πληροφοριακής παιδείας αποτελούν τον πιο δύσκολο στόχο. Έχουμε πολύ δρόμο να διανύσουμε μέχρι να πειστούν να συμπράξουν στην από κοινού ανάπτυξη αποδοτικών μεθόδων καλλιέργειας πληροφοριακών δεξιοτήτων. Όχι αναγκαστικά γιατί μόνον εκείνοι χαρακτηρίζονται από αρνητική διάθεση, αλλά γιατί οι τρόποι που βλέπουμε το ίδιο πρόβλημα, το μέσο φοιτητή που στερείται βασικών δεξιοτήτων γραφής και ανάγνωσης, διαφέρουν τόσο μεταξύ τους που καθιστούν αδύνατη την επικοινωνία, πόσο μάλλον την ανεύρεση λύσεων.

Εύχομαι, μάλλον με πολύ ρομαντική διάθεση, το επόμενο συμπόσιο για την πληροφοριακή παιδεία να πλαισιωθεί σε επίπεδο εισηγήσεων κατά κύριο λόγο από διδάσκοντες και φοιτητές. Θα είχε εξαιρετικό ενδιαφέρον να ακούσουμε τις δικές τους θέσεις και απόψεις, ακόμη και τον αντίλογο.

Επίλογος

Κράτησα για το τέλος μια φράση διατυπωμένη από τα χείλη πρωτοετούς φοιτήτριας του Παντείου Πανεπιστημίου αμέσως μετά τη συμμετοχή της σε ένα από τα εκπαιδευτικά προγράμματα της βιβλιοθήκης. Η αλήθεια που περικλείει και προκύπτει από την επιρροή που δέχτηκε από τους διδάσκοντες της σε συνδυασμό με το εκπαιδευτικό σεμινάριο χρήσης της βιβλιοθήκης, είναι αυτή που πρέπει να μας ωθεί να συνεχίσουμε την αναζήτηση.

«Ερχόμενη εδώ (εννοεί το πανεπιστήμιο) κατάλαβα ότι δεν έχω μάθει να μαθαίνω. Έχω μάθει μόνο να αποστηθίζω. Νομίζω ότι εδώ μέσα στη βιβλιοθήκη και με όλα όσα έμαθα σήμερα (εννοεί στο εκπαιδευτικό σεμινάριο), θα μπορέσω να ξεφύγω από αυτό. Καλά δεν κατάλαβα;» (Ρ., 1/11/2007)

Βιβλιογραφία

(τελευταία πρόσβαση σε όλες τις ηλεκτρονικές πηγές: 21/1/2009)

- Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης. Βιβλιοθήκη 2005, *Αρχείο καθιερωμένων θεματικών επικεφαλίδων της Βιβλιοθήκης του Α.Τ.Ε.Ι. Θεσσαλονίκης* [οπτικός δίσκος]. Α.Τ.Ε.Ι., Θεσσαλονίκη.
- Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος 2003, *Αρχείο Καθιερωμένων Επικεφαλίδων*, [οπτικός δίσκος], ΕΒΕ, Αθήνα.
- Εθνικό Κέντρο Βιβλίου 2004, *Β' Πανελλήνια έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς και πολιτιστικών πρακτικών*. [Διαθέσιμο στη δικτυακή διεύθυνση: <http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=node&cnode=424>]
- Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης 2006, *Ανοικτή εκπαίδευση* [περιοδικό] τόμ.2, τεύχ.3 [Διαθέσιμο στη δικτυακή διεύθυνση: http://www.opennet.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=64&Itemid=73]
- Λακασάς Απόστολος 2008, “ *Άλλα ονειρεύονται, αλλιώς τα βρίσκουν*” *Καθημερινή*, 3-10-2008 [Διαθέσιμο στη δικτυακή διεύθυνση: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_ell_100046_03/10/2008_286917]
- Μείζον ελληνικό λεξικό : ορθογραφικό, ερμηνευτικό, ετυμολογικό, συνωνύμων, αντιθέτων, αρκτικόλεξων, κυρίων ονομάτων* 1997, Τεγόπουλος - Φυτράκης , Αθήνα.
- Μορελέλη-Κακούρη, Μερσίνη 1998 “Νέο μοντέλο για την εκπαίδευση χρηστών στις ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες;” *Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες και η πρόκληση του εκσυγχρονισμού : πρακτικά 6^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών*, Ε.Κ.Π.Α., Αθήνα, σ. 102-120
- Μπάνου Χ., Κωσταγιόλας Π., Ολένογλου Α. 2008, "The reading behavioural patterns of the Ionian University graduate students: Reading policy of the Greek academic libraries", *Library Management*, vol. 29, no. 6-7, pp. 489-503.
- Παπάνης Ευστράτιος 2008, *Οι αξίες της νεολαίας σήμερα* [Διαθέσιμο στη δικτυακή διεύθυνση: http://www.aegean.gr/aegean/greek/people/students/stathmos/arthra/symbstathmos_papanis4.htm]
- Τριανταφυλλίδης, Μ. 1998, *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* [Διαθέσιμο στη δικτυακή διεύθυνση: <http://www.komvos.edu.gr/dictionaries/dictonline/DictOnLineTri.htm>]
- Χαραλαμπόπουλος, Α. 2006, *Γραμματισμός, κοινωνία και εκπαίδευση*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη.
- American Library Association 1989, *Presidential Committee on Information Literacy: Final report*, ALA, Washington [Διαθέσιμο στη δικτυακή διεύθυνση: <http://www.ala.org/acrl/legalis.html>]
- Boyce, Susan 1999, “Second thoughts about information literacy” paper presented at

The *Concept, Challenge, Conundrum: From Library Skills to Information Literacy*. Proceedings of the National Information Literacy Conference Conducted by the University of South Australia Library and the Australian Library and Information Association Information Literacy Special Interest Group (4th, Adelaide, Australia, December 3-5).

Bruce, Christine 1997, *The seven faces of information literacy*, Auslib Press, Adelaide.

Marcum, James W. 2002, "Rethinking information literacy", *Library Quarterly*, vol. 72, no.1, pp. 1-26+121.

McGuinness, Claire 2003, "Attitudes of academics to the library's role in information literacy education", *Information and IT literacy: enabling learning in the 21st century* ed. by A. Martin & H. Rader, Facet Publ., London.

Owusu-Ansah, Edward. K. 2005, "Debating definitions of information literacy: enough is enough!", *Library Review*, vol. 54, no. 6, pp. 366-374.

Ralph, Denis 1999, "Information literacy and foundations for lifelong learning" paper presented at the *Concept, Challenge, Conundrum: From Library Skills to Information Literacy*. Proceedings of the National Information Literacy Conference Conducted by the University of South Australia Library and the Australian Library and Information Association Information Literacy Special Interest Group (4th, Adelaide, Australia, December 3-5).

Webber, Sheila & Johnston, Bill 2000, "Conceptions of information literacy: New perspectives and implications", *Journal of Information Science*, vol. 26, no. 6, pp. 381-397.